

A KÖZMŰVELŐDÉS HÁZAI BUDAPESTEN

A BMK kiadványsorozatának bemutatása

Kedves Olvasó!
Kedves Kolléga!

Intézményünk, a Budapesti Művelődési Központ a „Közművelődés házai Budapesten...” című kiadványsorozatával a közművelődés intézményeinek ismertetésére vállalkozik. Terveink szerint a főváros közművelődési házainak teljes panorámája kb. 4-5 év alatt készülhet el. Célunk a dokumentáláson és megismertetésén túl, hogy felhívjuk a figyelmet arra, hogy ezek az intézmények településük közművelődésének alapintézményei, a magyar művelődéstörténet szerves részei.

Első kötetünkben a régi, nagy múltú intézmények mutatkoznak be. A későbbiekben fokozatosan haladunk az újabb szervezetek felé, eljutva napjaink civil kezdeményezésre megnyitott házaikhoz. A fiatalabb intézmények történetét – rövid históriájuk okán – már gyűjteményes kötetben adjuk közre.

A kötetek tartalmi rendezőelvül a településrész, a helyi művelődés, az intézmény és tevékenység típusai történetének ismertetését választottuk. Ezek a témakörök valamennyi intézménynél kifejtésre kerülnek, ugyanakkor hagytunk teret az egyéni színeknek és hangsúlyoknak, sőt a szerzők személyes mondanójának is. Hiszen egy intézmény története az érte munkálkodók és a róla szóló vélekedések története is.

Három eddig megjelent füzetünkben kis ízelítőket készítettünk az egyes írásokból összeollózott részletek segítségével, remélve, hogy talán e parányi bepillantás is kedvet teremt a kötetek forgatásához.

Kellemes és hasznos időtöltést kíván – a kiadvány valamennyi alkotója nevében is – a szerkesztő: *Slézia Gabriella*.

A KÖZMŰVELŐDÉS HÁZAI BUDAPESTEN I.

A Csekovszky Árpád Művelődési Ház története

(Dr. Dombóvári Antal – Prém János)

...Az építkezés 1899. május 11-én kezdődött... 1900 februárjában a Népszavában közzétett meghívás talán az első – eredetileg is művelődési célokra épült – budapesti intézménybe invitálta a telep lakosait: „A Munkás Otthon Szövetkezet tagjai által 1900. év február 24-én a Fackh Károly téren e célra átalakított helyiségben jótékonysági táncokkal egybekötött kedély estély rendeztetik. Kezdetre este 8 órakor. Kifűző ételekről és italokról mérsékelt árban gondoskodva van...”

A másik, szintén eredeti meghívó 1907. december 25-re szól. A Rákosligeti Polgári Kör hölgybizottsága Karácsonyfa ünnepélyt szervezett a gyerekeknek, táncmulatsággal egybekötve... Akkor nem létezett önmagában táncos rendezvény. Minden esetben 2-3 órás „kulturális előzte meg a táncos vígalmakat. Sokszor a nem kulturális egyletek is szerveztek színházi előadásokat, hangversenyeket és a bevételeket az egyesületre fordították... A korabeli művelődési szokások másik jellemzője a közösségi együttléti különféle megnyilvánulásai voltak. Külön fejezetet érdemelne a helytörténeti irodalomban a különböző asztaltársaságok történetének feldolgozása...

1948-tól KÖZÉRT Kultúrotthonként említik a volt Polgári Kört az adatközlők. Igen érdekes dokumentumot őriz a Gyűjtemény 1955-ből. Egy meghívó fénymásolatáról van szó.

„A magyar-szovjet társaság XVII. kerületi elnöksége és művészeti szakosztálya meghívja Önt 1955. november hó 13-án, vasárnap este 6 órakor Rákosligeten a KÖZÉRT Kultúrotthonban (Hősök tere) tartandó Bartók Béla emlékműpélya”...

1960-ban az intézmény neve Dózsa György Művelődési Otthon, amely a XVII. kerület központi művelődési intézménye volt ekkor. (Sajnos az elnevezés időpontjára nincs adat.)

A (mai!) Dózsa Művelődési Központ..., melyet 1962 december közepén adtak át rendeltetésének..., beindulása után a hajdani Polgári Kör művelődési klub besorolást nyert Rákosligeti Művelődési Klub néven..., a Klub épülete fokozatosan romlásnak indult: az 1965-ös külső tatarozást és tetőjavítást, valamint az 1967-es részleges fűtésjavítást követően érdemleges karbantartási munkák nem történtek. A nyolcvanas évek vége felé már le is akarták bontani az épületet.

Alapvető változás 1991-ben indult meg. A rendszerváltás után a XVII. kerület első Önkormányzati Képviselőtestülete megvizsgálta a kerület közművelődésének helyzetét, és... annak megfelelő határozatot hozott... A XVII. kerületben példamutató összefogás jött létre a kultúráért, közművelődésért, a művészetekért. Ez a szellemiség a mai napig... létezik, függetlenül az önkormányzati testület és annak Művelődési és Tájékoztatási Bizottsága összetételétől, a polgármester, vagy az alpolgármester személyétől. A közművelődés körül sohasem voltak politikai viták, mindig szakmai szempontok szerint döntöttek... a XVII. kerület Önkormányzata 1997 végén alkotott rendeletével a Közösségi Háznak a Csekovszky Árpád Művelődési Ház nevet adta.

„Csekovszky Árpád a modern magyar kerámia vezető mestereinek egyike, akinek látásmódja, formakultúrája, személyiségének etikája évtizedek óta meghatározó hatással van keramikusaink fiatalabb korosztályaira. Munkássága köti össze a modern magyar művészkerámiát kialakító Gádor István - Gorka Géza - Kovács Margit nemzedék tagjait a népes, több mint százfős új nemzedékekkel.” (Brestyánszky Ilona 1995. Napkelet)

A 2001. év – de talán az intézmény egész újkori történetének – egyik legjelentősebb rendezvénye a ház századik születésnapjának megünneplése volt. Az esemény a tavaszi Művészeti Napok rendezvénysorozat keretében történt... Az évfordulón egy kedves barátunk „művelődéstörténeti emlékek” nevezte ezt a házat. Igen. Mi, százévesek bizonyítottuk szeretnénk lenni, hogy volt ilyen tevékenység már száz évvel ezelőtt...

A Csili története (Várhalmi András)

Az erzsébeti munkásotthonok máig legnagyobb hatású közösségi intézménye a Vas-és Fémmunkások Csillag utcai otthona, vagy röviden ahogyan becézték, a Csili. A megvétel után gyorsan munkához láttak az új gazdák, és 1918. március 2-án hivatalosan is megnyílt a munkásotthon...

„Március 2-án, szombaton este nyitottuk meg az erzsébetfalvai szaktársak új otthonát szép és kedves ünnepség keretében. Az ünnepi beszédet Vanczák János szaktárs mondotta, aki rámutatott azokra a nagy kulturális törekvésekre, amelyeket a szervezett munkásság

tízött maga elé, és amelyeknek elősegítője, hajléka az otthon, melyet maguknak az erzsébetfalvai szaktársak áldozatkészséggel megszereztek. Az ügyesen összeháttartott rövid, másorban az erzsébetfalvai általános munkásdalkör énekszámai, kiplélek és szavatok voltak beállítva... A szép és kedves berendezésű otthonban bizonyára az egyetértés és a mozgalom iránti szeretet melege fog szétáradni, hogy a munkásság törekvéseim előbbrevívője legyen" (A Vas és Fémmunkások lapja tudósítója) ...

„A Csili is egy élő legenda”, fogalmazott Göncz Árpád – a Magyar Köztársaság akkori elnöke – 1994-ben, egy kitérítés apropóján az Országházban. Valóban, a mai magyar közművelődési intézményrendszerben nagyon kevés a Csilihez fogható. 85 éves múltja, becézése, az irányában megnyilvánuló közszerepet, Pesterzsébet életében betöltött szerepe egyaránt kiemeli a többi művelődési ház közül...

85 év alatt sokat változott a világ, különböző politikai rendszerek, demokráciák és diktatúrák váltották egymást. E több emberöltő alatt megváltoztak szabadidős szokásaink is. Mégis, minden változás ellenére a Csili volt, van és lesz. Volt alapításától 49-es bezárásáig a helyi szervezett munkások mozgalmi és kulturális centruma, lett az 50-es évektől a 80-as évek derekáig a fiatalok ismerkedési helye, a zene, a tánc, a felhőtlen szórakozás színtere, az amatőr művészeti tevékenység mecénása.

A rendszerváltástól napjainkig pedig a helyi önkormányzat művelődési központja, mely igyekszik a megváltozott, sokszínű világ kihívásainak megfelelni. De e hosszú idő alatt mindig elsősorban mint találkozási hely, mint közösségi tér szolgálta az erzsébetieket. Hiszen a Csiliben lehetett, és még remélhetőleg sokáig lehet találkozni ismerősökkel, barátokkal, azonos vagy hasonló gondolkodású emberekkel, és nem utolsósorban az emberiség által felhalmozott értékekkel.

A Fővárosi Művelődési Ház története (Drucker Tibor)

...1950 fontos esztendeje volt a fővárosnak. A peremvárosok és területek Budapesthez csatolásával létrejött Nagy-Budapest. Ebben az esztendőben zajlottak le az első tanácsválasztások, és október végén megalakult a XI. Kerületi Tanács is... 1951. január 13-i ülésén a Végrehajtó Bizottság tájékoztatót hallgatott meg arról, hogyan sikerült a Pamuttextil kultúrházát felépíteni, a vastelepét áthelyezni, és mit várnak el a kerület művelődési házából... A gyár dolgozói 1950. december 21-én - Sztálin 71. születésnapján - ünnepélyesen birtokba is vehették az épületet, mely a mai ház alapterületének mintegy egyharmadát tette ki...

A Fővárosi Művelődési Ház a főváros XI. kerületének fő ütőere, a Fehérvári út mellett épült fel. Az elmúlt fél évszázad során megváltozott környezete, változtak tulajdonosai, fenntartói, finanszírozási helyzete, de mindvégig meg tudta őrizni a kultúra iránti elkötelezettségét, azt a képességét, hogy az egymást követő generációk számára mindig újat és korszerűt tudjon adni... Módszertani központja lett hosszú időre a főváros közművelődésének, majd a munkásművelődésnek. Országos kezdeményezések indultak el innen, a munkásszállási irodalmi és zenei körműsor akcióval, a későbbi Pódium Színházzal, a ráncház mozgalommal, a folklór programokkal, az Illés Klubbal, az idegenforgalmi vállalkozásokkal, vagy éppen a Területi Művelődési Intézmények Egyesületének, a TEMI létrehozásával...

„Alapítólevél Budapest 1968. szeptember 17.

A Fővárosi Művelődési Ház és az Illés együttes közösen megalapítja az Illés Klubot. A klub célja az Illés együttes barátainak összefogása, zenei ízlésük fejlesztése, a fiatalok erkölcsi esztétikai nevelése, emberi magatartásának formálása, a zene társadalmi hatásának tudatos és célszerű felhasználásával. A klub, formáját tekintve levelező klub.” (részlet)

Huszonhárom civil szervezetnek és közösségnek ad ma otthon az FMH, és nyújt számukra szakmai segítséget... Közel huszonháromezer résztvevőjük jól mutatja a hallatlanul összetett társadalmi igények meglétét, kielégítésük fontosságát... És talán nem túlzunk, ha arról is szólunk, hogy az FMH, mint csepp a tengert, tükrözi egy egész intézményrendszer, a művelődési otthonok létjogosultságát, fontosságát, társadalmi szükségességét.

A KÖZMŰVELŐDÉS HÁZAI BUDAPESTEN 2.

A Csepeli Munkásotthon története (Drucker Tibor)

Már 1908-ban felmerült a Csepeli Munkásotthon felépítésének gondolata, minthogy az egyre fejlődő mozgalom, a szociáldemokrata párt és a szakcsoportok a különféle vendéglőkben meghúzódva helyszűke miatt nem tudtak rendszeresen működni, másrészt a szakegyleti tagokra nézve is káros volt – anyagilag, erkölcsileg egyaránt –, hogy a vendéglőkben kellett ügyeiket intézni. Elhatározták, hogy bármilyen áldozat árán is, otthon teremtenek maguknak... három évvel később, 1911. augusztus 27-én megalakult Munkásotthon Szövetkezet... gyűjtőívet bocsátott... ki, minden testvérszervezetet, önálló kereskedőt, iparost felkért... az adományozásra... A nagyon nehéz anyagi körülmények között élő csepeli munkások azonban nem tudták a szükséges pénzt összehozni, így építkezésre a nyomasztó gazdasági viszonyok miatt még nem gondolhattak. 1914-ben pedig kitört a világháború. A gyűjtés folytatása érdekében a vas- és fémmunkások helyi csoportjának szervezőbizottsága magas színvonalú matinékat, műsoros esteket rendezett. A Munkás Műkedvelők Szövetsége 1915. július 20-án hívott össze rendezői értekezletet az augusztusi erdei ünnepség előkészítésére, amelyen a csepeliekén kívül részt vettek a szakszervezetek vigalmi bizottságai, Erzsébetfalva, Kispest, Soroksár, Dunaharaszti és Újpest pártszervezetének képviselői is.

A csepeli erdei ünnepségnek kimondott célja volt, hogy „anyagi erőt teremtsen az állandó munkás-színház, illetve a Csepeli Munkásotthon felépítéséhez.”... Az elkészült munkásotthon avató ünnepsége 1916. november 12-én zajlott le a József utca 22. szám alatt. Ahogy a háború vége felé nőtt az elkeseredés, a mindennapi kenyérgondok, a háború elleni megnyilvánulások központjává vált az otthon. Kicsinek bizonyultak már helyiségei, mindinkább gondolni kellett megnagyobbításukra... 1917-ben bankkölcsön igénylésével és nem utolsósorban részvénytéglajegyek kibocsátásával, tehát a munkások fillérjeiből megindult az építkezés... Hosszabb huzavona után sikerült az építkezést befejezni, és 1920. március 14-én megtörtént az új munkásotthon felavatása...

A Szociáldemokrata Párt csepeli szervezete, a vasasok, fások, bőrsők, építők, földmunkások szakszervezete rendszeresen az otthonban tevékenykedett. A bérharcolókkal szemben irányították a sztrájkolóknak küzdelmeit.

A KÖZMŰVELŐDÉS SZERVEZETRENDSZERE

A mozgalmi munka mellett, ahhoz szorosan kapcsolódva, az otthonban volt a munkásság szellemi központja is. Itt tevékenykedett a Csepeli Általános Munkás Dalárda, a Munkásszínház Vigalmi Gárdája, és az Általános Munkás Könyvtár, melyeknek jelentős szerep jutott a munkások nevelésében. Ugyancsak itt volt a bázisa a Természetbarátok Turista Egyesületének, az Eszperantista Mozgalomnak, a Gyermekbarátok Egyesületének és az Alkoholelleses Mozgalomnak is...

Közel nyolcvan esztendővel a ház felavatása után... Ráday Mihály, a főváros építészeti, iparművészeti és képzőművészeti kincseinek avatott ismerője... lelkesen fedezi fel az erkély stukkóin a különböző iparokra emlékeztető címereket, a boltozatos terem mennyezetét és mennyezeti világítását, Maróti Géza hatalmas képzőművészeti alkotását, melyhez hasonló méretű műve csak a mexikói operaházban található... 1999-ben a Budapest Fővárosi Közgyűlése 19-1279/99 sz. határozatával helyi védeltséget kapott... a millennium tiszteletére pályázati támogatásból és a ház saját erőforrásait is igénybe véve restauráltatták Maróti Géza két pannóját. Így hát nyolcvan esztendő múltán ismét eredeti szépségében jelenik meg a munkások otthona ékessége, a színháztermi pannók és a képművek...

Az elmúlt 80 esztendő máig élő tanulsága a szüntelen útkeresés. Ez a munkások otthona természetes állapota, hiszen, a mindig újra törekvő ember igényeivel van elszakíthatatlan kapcsolatban. Ez a válasz a jövő kihívásaira is.

A Budai Táncklub története

(Cs. Szabó Mária)

Magának a Kapás u. 55. számú. épületnek a magyar kultúra és tánc történetben játszott szerepe, kiemelkedő tevékenysége 2010-ben lesz egy évszázados... A mozgásművészet első magyar centrumává 1924 - 25-ben vált ez az intézmény, amikor a Franciaországból hazatért dr. Dienes Valéria (1879-1978.) – Henri Bergson filozófus és Isadora Duncan táncművész tanítványa, értékeik közvetítője és képviselője, az első magyar mozdulat tudós, táncművész – által kimunkált Orkesztika Iskolájának adott helyet. ...Az iskola rendkívül népszerű volt, látogatói között találhatjuk még a Zichy család grófkisasszonyait is... A háború előtt és után itt működött Cseh György tánciskolája, amely tekintélyes és elismert képességformáló és társaséleti lehetőség volt a budai polgárcsaládok fiai és lányai okulására és örömeire...

Az épület tulajdonosa, a II. kerületi Tanács ... úgy döntött hogy méltó körülményeket teremtve a táncnak és a kulturális rendezvényeknek – Budai Táncklub néven – megnyitja a régi-új művelődési házat. A megnyitó - programját tekintve élő zenés ösztánc – 1962. október 6-án, 19 órakor volt. ... vezetőjévé Verebesné Szántó Klárát nevezték ki... Az általa irányított Budai Táncklub, első munkatársai, alapító tagjai voltak: a művészi torna területén Berczik Sára mozdulatművész, a „ritmikus sportgimnasztika anyja”, mesteredző, Hajós Klára, kiváló művész-kondicionáló torna és táncpedagógus, a balettmesteri teendőket Kemény Melinda (bárónő) látta el... A tánc- és illemtan tanfolyamok keretéből kinőtt és lendületesen fejlődött a Verseny tánc Klub. A mozgásművészet-fejlesztés feladatainak ellátása mellett a Budai Táncklub művelődési házként is funkcionált ebben az időben. Az amatőr művészet területén népszerű volt és szakmai körökben is elismerést vívott ki...

1972. után, a Marczibányi Téri Művelődési Központ megépülésével, a Budai Táncklub... immáron letisztult profillal dol-

gozhatott. A művészi torna, klasszikus balett és társastánc képzéseire alapozhatta tevékenységét. Kiegészítő rendezvényei is táncos jellegűek voltak: ösztáncok, bálók, farsangi és szilveszteri multságok. A 70-es éveket, mind a látogatottság, mind a tevékenység minősége szempontjából „aranykornak” is nevezhetjük. A tanfolyamokra beiratkozottak száma 2000 fő fölé emelkedett, az ösztáncokon több mint 200 fő táncolt egy-egy este... A '60-as, '70-es években a verseny tánc klub is nagy hazai és nemzetközi sikereket tudhatott magáénak... a szombati és vasárnapi ösztáncokon nem kisebb zenekarok zenéjére táncolhattak a résztvevők mint az Echo, a Wanderers, a Wastaps, a Syconor, a Kék Csillag, a Hungária, az Atlantisz, a Bergendy és az Expressz.

A Budai Táncklub négy évtizedének magas színvonalú mozgásművészeti tevékenysége máig koherens. A tegnapi tanítványokból lett tanárok folytatják nagy elődeik munkáját, őrzik szellemiségüket. A Budai Táncklub látogatói körében is megtaláljuk továbbra is a prominens személyiségeket.

2001-ben a II. kerületi Önkormányzat saját anyagi erőből, 75 millió forintos beruházással felújította a Budai Táncklubot. Az egyik méltató újságcikk találó megfogalmazása szerint „a táncművészet gyöngygyalója, ékszerdoboz”... felújítás utáni ünneplés átadására 2001. november 9.-én került sor.

A Budai Táncklub ... hagyományait ápolva neveli mozgáskultúrára gyermek és felnőtt növendékeit. A mozgás- és tánc-kultúra fontos része a kultúrának, elsajátítása egy életre meghatározhatja, meghatározza a személyiségjegyeket. Készségeket ébreszt és képességeket fejleszt. Az általa kialakított igényesség az élet más területeire is kihat. Ritmus, zene, tánc, mozgás nélkül lehet élni, de nem érdemes.

„Mi a tánc?

a tánc – gondolkodás a testeddel... életben tartja mindazokat a kis dolgokat, amelyek a nagyokat alkotják.” (Mats Ek)

A Kispesti Munkások Otthona története 1893-2003.

(Siklós Zsuzsa-Gábor Ilona)

1922. október 15-én lerakják a Munkások Otthona alapkövét. Díszes ünnepélyt rendeztek ebből az alkalomból... Az alapkövetétel idején Kispest már három hónap óta város. Bár az újonnan megválasztott polgármester nem jelent meg az ünnepségen, - melyet az egybegyűltek sérelmeztek is -, mégis figyelemre méltó, hogy az éppen csak születésben lévő város első jelentős közösségi eseménye – nem sokkal a Tanácsköztársaság bukása után – az alapkövetétel volt... Az otthon avatására 1923. május 6-án került sor. Az egykorú beszámoló szerint, gyönyörű verőfényes napon, óriási közönség részvétele mellett avatták fel az épületet.

„Eljött a város színe-java, mindenki, aki örült ennek az impozáns alkotásnak, amely a munkásság éveken át megtakarított filléreiből és adakozásaiból épült fel” (Kispest – Szentlőrinc c. újság 1923. május 12. sz.)...

A felavatott épület Kispest egyik legmodernebb és legszebb épülete lett. A földszint legnagyobb részét a nagy színpaddal felszerelt díszterem foglalta el. Az épület manzárdcszerű emeletét a munkásszervezetek irodáinak alakították ki... A munkások Otthonon a Szociáldemokrata Párt politikai és ehhez kapcsolódó kulturális rendezvényeinek a központja lett. Itt letek otthonra a dalkarosok, az 1924-ben megalakuló Kispesti Munkás Testvér Egyesület, a Vasas Szakszervezet sakk-köre, mely átlagosan 35-

40 fővel működött és a budapesti csapatbajnokság első osztályába is felkerült. De ugyancsak itt lelt otthonra az 1925-ben megszerveződő Kispesti Szervezett Munkások Harmónia Zene-kara.

1927. január 29-én a Munkásotthonban tartja alakuló közgyűlését a Természetbarátok Turista Egyesületének Kispesti Csoportja. Az egyesület a természetjáráson kívül, előadásokat, teadélutánokat, kultúresteket szervez. Szavalókórusának és műkedvelő gárdájának tagjai kapcsolatban álltak a lőrinci, erzsébeti csoportokkal. Működik az eszperantó csoport, és előadásokat tartanak az alkoholelleses liga tagjai is...

1964 döntő jelentőségű volt a ház és a kerület kultúrpolitikája szintjén is. A Vörös Csillag Művelődési Ház, mint a Munkásotthon utóda ekkor ünnepli meg fennállásának 40. évfordulóját. Ebből az alkalomból emlékülést rendeztek, és emléktáblát helyeztek el az épületen. Erről az eseményről, az országos sajtó is beszámolt. (Bocsássuk meg az akkoriaknak, hogy egy évet csúsztak.) 1966 tavaszi programjainak lebonyolítása után a Művelődési Ház bezár. A felújítás alatt, amely igen hosszan elhúzódott - két évig tartott -, a ház rendezvényeit, programjait, a kerület különböző kulturális színterein rendezik...

1979-ben a művelődési ház nagyterme életveszélyessé vált, le kellett bontani. Az Erkel Ferenc Kórus tagjai Kádár Jánostól kértek segítséget a ház megmentéséhez... Az épület fennmaradása volt már a tét... Közüggé vált a ház felújítása, magánszemélyek ajánlottak fel kisebb összegeket... De a kerület minden üzeme, szövetkezete is hozott anyagi áldozatot azért, hogy a művelődési ház újból működhessen.

1985. december 9-én nyitották meg ünnepélyesen, az újjávarázsolt házat, de már nem, mint Vörös Csillag Gépgyár Művelődési házat, hanem új-régi nevén Kispesti Munkásotthonként... A ház teljes kihasználtsággal működött... számítógépes információszolgáltatást terveztek, mentálhigiénés tanácsadást, művészeti műhelyeket, ifjúsági klubokat. Rendezvényeiket, a korhoz igazítva, főleg a fiatalok igényeinek figyelembevételével állították össze, amely országos elismertettséget is hozott... Tánc-házat, discót, cigány művészeti napokat szerveztek miközben tovább viszik a hagyományos bálakat is...

Kispest lakosságának összetétele a 90-es évek elejére, a monstre lakótelepek telepítésével jelentősen átstrukturálódott... folyamatos törekvésként fogalmazódott meg, hogy a programkínálat a helyi igényekre épülve mind szélesebb közönségréteget érintsen meg.

Ekkor fogalmazódott meg azon intézményi cél, mely ma is bátran vállalható: Egy mindenki számára nyitott; kultúraterjesztő, igényes szórakozást biztosító, ízlést formáló, értékközvetítő és teremtő, közösségteremtő és közösséget szolgáló, szolgáltatóházat akarunk. Közhasznú, praktikus tanfolyamainkkal, klubjainkkal hozzá kívántunk járulni a kispesti polgárok létkultúrájának fejlesztéséhez

A KÖZMŰVELŐDÉS HÁZAI BUDAPESTEN 3.

A „Törekvés” Művelődési Központ története 1888-2004 (Szöllösi Ilona)

...Az egykori munkásság élethelyzetéből adódott, hogy elsőként betegséghelyező pénztárak alakultak, majd megindult a munkásmozgalom és sorra alakultak a munkásképző egyletek...

1888. október 3-án /alakult meg /- az akkori 2.000-es munkáslétszámú Északi Főműhelyben - a „Törekvés” Dal - Zene és

Önképzőegylet... A zászlószentelési ünnepély 1893. október 1-én a régi polgári lövölde összes helyiségében folyt le. Az ünnepségen nyolc fővárosi dalegylet vett részt... Az egylet 1896-os esztendőben a Millennium tiszteletére szervezte programjait és az Országos Magyar Dalárdaegyesülettel a Millenniumi kiállításon is szerepelt...

1911-ben az egylet memorandumban fordult az igazgatóság-hoz, hogy saját otthonot létesítsenek és ne kelljen minden alkalommal idegen helyiségekre szorúlniuk. A kérésnek helyt adva, az igazgatóság tervbe vette a főműhely területén lévő „Kantin” épület átalakítását az egylet céljaira. 1912-ben megkezdődött a tervezés, majd az átépítés... Az utolsó békeévben, 1913. október 5-én, a fővárosi Vigadó nagytermében díszközgyűléssel egybekötött művészi hangversenyt rendeztek... Este már a Törekvés mai épületében zajlott a kabaré és utána a reggelig tartó tánc...

Az első világháború a tagok jó részét hadra kötelezte, az itthon maradtak segélyezési alapot hívtak életre a hadbavonult tagok hozzátartozóinak megsegítésére. Sorra születtek a jótékony célú előadások, a megalakult műkedvelő gárda színdarabot adott elő...

A Törekvés Művelődési Központ teljes mai épületét - mely a régi „Kantin” átépítéséből és kibővítéséből született - 1915-ben vette át az egylet...

Az egyletben a kezdetektől élénk társasági élet folyt. Kedvelt szórakozása volt a tagságnak a sakk, kártya, a biliárd. 1931-ben már sakkbizottság is működött...

1938-ban „az 50 éves jubileumát ünneplő Törekvés hatalmas aktív gárdával rendelkezett. 70 tagú férfikar, 50 tagú vegyeskar, 36 tagú szimfonikus zenekar, 40 tagú fúvószenekar, hegedű, zongora és táncanfolyam működött. A 40-50 tagú műkedvelő gárda egyre-másra adta elő a prózai és zenés színdarabokat”...

„Aztán eljött 1945. Romokban volt a műhely. Szédelegettünk az éhségtől, de a munkás szemekben kiülő fények ragyogtak. Sok nehézséggel küzdve csak lassan indult a munka. De mi a „Feltámadunk” csomagot már felbontottuk és Filó Lajos barátunk már zongorázta nekünk a régen hallott Internacionálét” (Kovács József visszaemlékezéséből)...

Nem tudjuk pontosan meddig viselte az egylet eredeti nevét, de az bizonyos, hogy az 1949-es színházplakát még azon a néven hirdeti... az 1950-es évek elején - valószínűsíthetően a kor szellemének kényszereként „földről” megváltoztatták a Törekvés Dal- Zene és Önképzőegylet nevet. Új neve: Pierre Semard Kulturotthon...

A forradalom idejéről nincsenek dokumentumok. Feltehetően azért, mivel a helyzet eléggé kaotikus volt és az elbeszélésekből az derül ki, hogy sok mindent elégettek az intézmény udvarán... A forradalom bukása után azonban megkezdődött az élet újrászervezése Vadas Lajos igazgató vezetésével a régi „Törekvés” név alatt. 1957-ben már újult erővel dolgoztak a színjátszók.

1972-től folyt az épület teljes felújítása. Balogh Lajos igazgató 1975 februárjában - a közel 100 esztendő intézmény története - beszámolójában írja le a következőket: „A „Törekvésben” jelenleg 10 klub...; 5 szakkör...; 4 művészeti csoport...; 6 tanfolyam... 4 baráti társaság... működik.” 1974-ben közel 500 TIT előadás zajlott az intézményben.

1981-től 1984-ig a Vasutasok Szakszervezete új koncepciójaként a „Törekvés”, az országot behálózó vasutas művelődési házak és klubkönyvtárak szakmai irányítójaként, mint Törekvés Országos Módszertani Központ folytatta tevékenységét. 1988, a „Törekvés” 100 éves évfordulója...

A KÖZMŰVELŐDÉS SZERVEZETRENDSZERE

1989-ben, a fordulat évében, rendkívüli helyzet alakult ki. A nehezedő gazdasági körülmények között, a Vasutasok Szakszervezete mint fenntartó megszűnt és átadta a „Törekvés” felügyeletének munkáját az anyatüzemnek, a MÁV Északi Járműjavítóknak... a gazdasági helyzet fokozatosan tovább romlott... A háttértevékenység a minimumra csökkent... A rendszerváltás után a volt munkahelyi művelődési intézmények további állami finanszírozásának megoldására és érdekképviseletére megalkotották 1990-ben a *Területi Munkahelyi Művelődési Intézmények Egyesületét* (TEMI), melynek alapítása óta tagja az intézmény...

A Törekvés Művelődési Központ 115 éves jubileumi ünnepére /2003./ október 18-án került sor. A *gálaműsort* úgy építették fel, hogy abban minden amatőr művészeti csoportunk megmutassa tudását az apróságoktól a *Törekvés Táncgyűttes* alapító tagjaiig, jelen legyen a magyar és a nemzetiségi néptánc, a versenytáncok – páros és formációs táncok, helyet kapjanak a zenekarok és a *Pacsirta Dalkör*... A jubileumi műsor lelkes, forró hangulatát szavakban aligha tudjuk érzékelteni. Színháztermünk a közönség zsúfolásig megtöltötte és álló vendégeink is kitarítottak végig, szünni nem akaró tapsokkal és éljenzéssel ünnepeltek velünk...

A Láng Művelődési Központ története (Décsiné Viszme Ágota)

A *Láng Kultúrház* kialakulása erősen kötődött a *gyári tisztviselői sportkör* tevékenységéhez; hiszen az 1930-as évek végén ennek részeként - részben a *tomaterem helyiségéből* - hozták létre... *Láng Gusztáv*, a gyáralapító Láng László fia apja példáját követte a sport és a kultúra támogatásában. Ezért amikor a 40-es évek elején megalakult a *szimfonikus zenekar*... hangszereit a gyár saját költségén szerezte be; de ugyanígy gyári költségen alakították ki a *Műszaki Könyvtár* állományát is... A Láng Kultúrházban mozgalmas élet folyt. Tevékenysége gerincét a *zenekar*, a *dalárda* és a *színhátszóró csoport* képezte. E közösségek tagjai mindennap látogatták a házat, rendszeressé váltak a különféle *bálok* és *műsoros előadások* a tisztviselők és az igazgatóság szórakoztatására.

1945. január 14-e után a kultúrház vezetése a *Sportköri Elnökség* kezéből fokozatosan a szakszervezeti bizottság irányítása alá került, majd 1949. augusztus 20-tól (a művelődési otthonok alapításától) a Láng Gépgyár Kultúrháza is *művelődési otthon* lett...

Az egyre bővülő művelődési és képzési tevékenységre a Láng Gépgyár kultúrházának méretei már nem bizonyult elegendőnek ezért a *SZOT*, a *VASAS Szakszervezet* és a *Láng Gépgyár dolgozóiinak összefogásával* közel 20 millió forintos beruházással 1968-ban megkezdődött a *művelődési ház átépítése*, amelyet elkészültekor a XIII. kerületi Tanács Végrehajtó Bizottsága Népművelési Osztálya művelődési központ kategóriába sorolt be... A *Láng Művelődési Központ átadására* 1970. január 14-én került sor... Tevékenysége *kettős funkcióra* épült. Egyfelől a *Láng Gépgyár dolgozói* tanulását, művelődését és szórakozását szolgálta. Továbbá a *hatókörébe eső üzemek dolgozói részére* különböző tanfolyamokat szervezett, ezen belül kiemelt szerepet biztosítva a „Mindenki Iskolája” mozgalomnak. Ugyanígy *szakcsoportokat*, klubokat, könyvtári szolgáltatásokat működtetett részükre, segítséget nyújtva családi és társadalmi ünnepeik megrendezéséhez is. Másfelől a *terület felé* nyitott kaput. A kör-

nyék *általános és középiskoláival, szakmunkásképző intézeteivel* együttműködési szerződést kötött... A *környék lakosságának* művelődési, szórakozási igényét a rendszeres színházi előadásokkal, vasárnap délelőtti *matiné* műsorokkal, a filmklub valamint a *könyvtár-, és hírlapolvasó szolgáltatással* elégítette ki.

Az 1989-es magyarországi politikai változások a szakszervezetek szerepét is megváltoztatták, az addig szakszervezeti (vállalati) művelődési házak egyik napról a másikra fenntartó és működtető nélkül maradtak, s így jogi értelemben nem léteztek (szerződéskötési- és perképeségüket elveszítették). Átmeneti megoldásként a *VASAS Szakszervezethez* tartozó művelődési házak 1991. tavaszán megalapították a *Vasas Művelődési Intézmények Szövetségét* – egy önálló jogi személyiséggel rendelkező érdekvédelmi szervezetet, amelynek a *Láng Művelődési Központ* is tagja lett, így származtatott jogi személyiséget szerzett. Ez azonban még mindig nem oldotta meg a fenntartói és működtetői problémakört.

Ezért a kultúrházat használó *civiliszervezetek és magánszemélyek* 1993 decemberében megalakították az *Angyalföldi Láng Művelődési Központ Közmművelődési Egyesületet* (rövidített neve *Láng Művelődési Központ*) az intézmény önálló jogi személyiségű fenntartója és működtetője... t...
ja ezek feltételeit...

Jövőbeli lehetőségeihez mérten szélesíteni kívánja a kerület életében vállalt szerepét minél több angyalföldi kulturális program szervezésével. Úgy kívánja megőrizni eddigi tevékenysége eredményeit, hogy az új igények és feladatok megvalósítására is rugalmasan, hatékonyan, magasabb színvonalú munkával reagáljon.

A CSOKONAI – A nép/és közművelődés intézmény-története a XV. kerületben (Buzsa Péter)

„A népművelési munka feladata sokrétű. Egyik feladat, hogy nevelőhatású szórakozásokba vonja be a dolgozókat. Ezt szolgálják az alapismereti tanfolyamok, a természettudományos és politikai tömegelőadások, könyvismertetések, ankétok, mozi, színház stb. Másik feladat, hogy öntevékeny kulturmunkával, ének, tánc, színhátszóró bemutatókkal, rendezvényekkel alátámasszuk az aktuális politikai eseményeket rávilágítva az ellenség munkájára, hogy cselekvésre serkentjük a tömegeket... Megvalósítandó feladataink: Kultúrotthon megteremtése” (egy 1951. február 3-án kelt végrehajtó-bizottsági ülés jegyzőkönyv részlete)...

...a mai Csokonai – a kerületi közművelődési intézményrendszer zászlóshajója - *születési évéeként* az 1954. *esztendő*t kell tételoznünk... egy másik adat...1956... már József Attila a neve a pestújhelyi intézménynek és Csokonai a Csokonainak...

A félszavakból és félmondatokból óvatos vonásokkal kirajzolható... magának a nehezen vergődő tevékenységnek a tartalma is. Szakkörök működnek mindkét házban (a több a József Attilában, ahol ez éppen a jellemző), ismeretterjesztő és propaganda előadásokat szerveznek, egy idő után a paraszti kultúra hagyományainak átmentésére is tesznek kísérleteket... A politikai ünnepek köré szerveznek tömegrendezvényeket, s műsoros produkciók is születnek, bálokra, multságokra kerül sor. Színházi előadások „tájoznak” Palotán, a pesti társulatok lépnek fel egy-egy estén, s nyaranta 1958-tól két szabadtéri színpadot is működtet a Csokonai:

12 egyiket a Kozák, a másikat a Régi (korábban Szent László) téren...

...a közművelődési intézmény mint közösségi tér a legszélesebb értelemben vett helyi nyilvánosság egyik jeles színtere... Küldetésünknek tartjuk a helyi hagyományos közösségek támogatását, a civil társadalom fejlődésének segítségét. A társadalmi hátrányok, a peremkerületi létből következő nehézségek leküzdéséhez egyik legfontosabb eszköznek tartjuk az öntevékeny, intézményektől is független művelődő közösségek gyarapodását...

...A kerületben egymástól nagy távolságra lévő épületeink praktikus szervezési problémákat is jelenthetnek. De... céljaink elérése szempontjából előnyt is jelent, hogy a ma is jól elkülönülő városrészek lokális közösségei saját, szakmailag önálló kulturális intézményeinkben működhetnek, ahol képzett szakemberek állnak rendelkezésükre.

Rákospalotai Múzeum

...Munkatársaimmal 1991-től egyre gyakrabban rendeztünk az új múzeum épületben időszakos kiállításokat: Madarász Viktor emlékére, a palotai nagytemplom centenáriuma, Rákospalota várossá nyilvánításának jubileuma... Állandó kiállításainkat négy évvel ezelőtt följújítva, s részben átrendezve adtuk át a nagyközönségnek. Palota évszázadait és az 1910-ben önállósult Pestújhely évtizedeit elevenítjük föl 1950-ig. A palotai-pestújhelyi kispart reprezentáló műhelyeket és egy hagyományos palota-ófalui enteriört láthatnak látogatóink. (Virágné Mojzes Ildikó)

Kozák téri Közösségi Ház

1974-ben kerületi vállalatok és a helyi tanács támogatásával, sőt helyben, a környéken lakók összefogása, néhányuk személyes részvétele révén készült el a Kozák téri Ifjúsági Ház, azaz a céllal, hogy befogadja, átvállalja mindazokat az ifjúsági feladatokat és fiatalokkal kapcsolatos kezdeményezéseket, amelyek a kerületben születtek... Palotán és a szomszédos kerületekben lakó tizenéves cigány és nem cigány fiatalok voltak a téren élők... De miközben a Kozák téri Ifjúsági Ház a leginkább rászoruló fiataloké lett, fokozatosan elszigetelődött, és működésével „kivívta” a közelebbi és tágabb környezet szembenállását, intézményesített előítéleteit. A Kozák téri Ifjúsági Házban folyó tevékenység és programok olyan sajátos klubos (szociokulturális) módszerek összességét jelentették, amelyek leginkább a fiatalok proszociális készségeit erősítették, és ilyen módon segítettek elő felnőtté válásukat. (Szabó András)

Frankovics Ifjúsági Ház

...a terület-védelmet, területszerzést jelentő háborút a lakótelepi fiatalok akkor verbuválódott csapata és a rákospalotaiakkal megerősített pestújhelyiek bandája vívta. Tulajdonképpen a csoportképződés katalizátora (is) volt ez a verekedésekkel tarkított területazonosító háború. ...Alapvetően a belső erő közötti kommunikáció kiépítésére, a helyenként vad és drasztikus energiák levezetésére, egy kiegyensúlyozott, s valamennyire biztonságot sugárzó légkör megteremtésére koncentráltam ebben az időben... (Péterfi Ferenc)

...A konkrét megoldás kulcsa a közösségi lét, gondolkodás és tudat kialakítása volt... A klub csodákra nem volt és nem is lehetett képes, de egyfajta szocializációs hálként működve jó pár gyereket mentett meg a biztos zülléstől, megértette velük, hogy csakis viszonyaik megértésével, gondolkodva és harcolva képesek ezeken egy jobb élet reményében változtatni.” (Győri Péter)

Újpalotai Szabadidő Központ (USZIK)

Az újpalotai lakótelep építése 1969-ben kezdődött és a 70-es évek közepére fejeződött be. Tizennégy és félezer lakást adtak át... Ismeretes, hogy anyagi okok miatt az infrastrukturális beruházások elmaradtak, még az iskolák közül is hiányzott egy... az Újpalotai Szabadidő Központ intézménye 1977-ben alakult meg a kerületi művelődési központ új egységeként. A feladat: az újpalotai közművelődés szervezése... Egy önálló helyiséggel nem rendelkező közművelődési intézmény megszervezése komoly kihívást, ugyanakkor izgalmas szakmai feladatot is jelentett. Ennek ugyanis nem volt semmiféle hagyománya... A szabadidő központ színre lépése egybeesett a lakótelepi „honfoglalással”, a város legkülönbözőbb pontjairól költöztek ide a családok, senki nem ismert senkit. A lakótelep különböző pontjain szervezett programok (térzene, toronyzene, szabadtéri színházi előadás egyrészt felhívták a figyelmet az új intézményre, másrészt lehetőséget teremtettek az itt lakóknak az ismerkedésre, kapcsolatok kialakítására, találkozásra. (Kelemen Árpád)

Pestújhelyi Közösségi Ház

Pestújhelyen, a Szűcs István utca 45. szám alatt álló épület 1926-ban a Római Katolikus Egyház Fiú- és Leány Polgári Iskolájának épült..., 1979-ben Polák Károly Úttörőház néven nyitotta meg ismét kapuit. 1990-ben, a rendszerváltozás után Palota Pestújhely Diáktanya vált belőle...

Kezdeményeztük az intézmény nevének megváltoztatását, ezzel is üzeni kívántunk a helyi társadalomnak; korra való tekintet nélkül kínáljuk széles körű szolgáltatásainkat, közösségeket várunk, közösséget építünk, 1991-től már Pestújhelyi Közösségi Ház néven... Inkább leleménnyel, mint pénzzel próbáltunk változtatni a ház „küllémén”... A ma szokásos rendezvényeinket, klubjainkat, szakköreinket részben a közakarattal hozta létre, és teljességgel a közakarattal tartja életben... Nem hiszem, hogy szerénytelenség lenne azt állítanunk, hogy a civil szervezet létrejöttében intézményünk katalizátorként működött. (Pintér Zsuzsánna)

Stézia Gabriella

